

Význam kníh a čítania v súčasnej rodine

Miesto čítania v súčasnej rodine je stále v ohrozenej zóne nepodstatných činností napriek zvyšujúcej sa vlne informácií o význame čítania pre rozvoj detí v rôznych médiách a webových stránkach o výchove. Čítanie stále nie je spoločensky a mediálne zaujímavé. Význam čítania pre intelektuálny, emocionálny a kreatívny vývoj svojich detí si uvedomuje veľmi malé percento rodičov a vychovávateľov. Nutné je však spomenúť, že toto percento sa v ostatných rokoch predsa len mierne zvyšuje. Tento mierny trend preto treba využiť a neustále propagovať čítanie a s tým prepojenú výchovu k dobrej, kvalitnej literatúre. Čítanie a neskôr spoločné čítanie je jednou z najdôležitejších vecí pre vývoj detí. Od rodičov sa vyžaduje čas. Čas na spoločné čítanie, čas vyhradený jedine pre svoje dieťa. V každom prípade je to, čo pre ich život v budúcnosti môžu urobiť, veľmi dôležité.

Súčasní zaneprázdnení rodičia však majú na svedomí to, že medzi dnešnými deťmi je narastajúca skupina takzvaných sekundárnych analfabetov. Sú to deti, ktoré sa naučili čítať a vedia dokonale prečítať text, ale nie sú schopné vôbec pochopiť jeho význam. Len skladajú dohromady písmenká do slov a viet, ale nemajú ani najmenšie poňatie, o čom tie slová vlastne sú. Často sú to dôsledky toho, že sa deťom v útlom detstve nečítalo, nerozprávalo o prečítanom texte, ale namiesto toho rodičia využívali na rozprávky, príbehy a prvé učenie iné médiá. (pozri. Spitzer str. 116-121)

Čítanie od bábätká

Rodičia a vychovávateľa často nevedia, kedy s čítaním začať. Väčšina rodičov je presvedčených a má pocit, že nemá zmysel čítať už bábätkam. Prevláda názor, že bábätko ešte predsa nevie hovoriť, aký má preto zmysel mu ukazovať knihy. Dojčenské obdobie (od 2 do 12 mesiacov) je charakteristické, okrem iného, rýchlym rastom, rozvojom motoriky a počiatkom rozvoja reči. Dieťa vníma hovorenú reč a začína sa rozvíjať schopnosť porozumieť reči (zákazy, identifikácia pomocou mena). Vzniká tiež potreba sociálneho kontaktu, úzke spojenie dieťaťa s matkou, rozlišovanie známych a neznámych ľudí, psychologické narodenie (pochopenie existencie seba a matky). To je ten čas, kedy práve čítanie napomáha pri zdravom napredovaní vývoja dieťaťa a jeho stabilnej výstavby života. Deti prirodzene v tomto období chcú knihu preskúmať všetkými zmyslami. Chcú ju ohmatať, držať ju, olízať a aj si do nej hryznúť. Na knižnom trhu je dostatok kníh určených práve tým najmenším, ľahko umývateľné, každá strana sa venuje jednému objektu/obrázku, aby dieťa nebolo rušené žiadnymi inými elementmi. Od 6 mesiacov sú odporúčané rôzne látkové leporelá vyrobené tak, aby boli vhodné pre deti, u ktorých sa začína rozvíjať jemná motorika. V týchto knihách sú rôzne povrchy, tvary, ktoré pískajú, šuštia a pod. Tieto prvky prirodzene stimulujú zrakové, sluchové aj dotykové vnemy detí. Na slovenskom knižnom trhu sú výborné originálne interaktívne látkové knihy Piqipi, ktoré pomáhajú rozvíjať myslenie, fantáziu a jemnú motoriku. Sami osebe sú malým umeleckým dielom a výsledkom precíznej ručnej práce a rodičia ich môžu využívať ešte aj predškolskom období. „V tomto vývinovom období postačia jedna až dve knihy. Veľa kníh, ktoré sú dieťaťu k dispozícii môže zapríčiniť presýtenosť podnetov z prostredia.“ (Kováčová, Valešová Malecová, 2018, str. 49)

Ani neskôr v období batolaťa (od 1 roka do 3 rokov) nemajú deti záujem o dlhé príbehy. Páči sa im, keď sa niečo stále opakuje, pretože radi spoznávajú známe slová, rytmus alebo nády. S radosťou sa vracajú stále ku tej istej knihe, či dokonca ku jednej a tej istej strane alebo rečovanke. Na stránkach kníh ukazujú na obrázky a pomenúvajú ich. V tomto čase deti radi sedia na kolenách blízkeho človeka, objímajú sa s ním a prezerajú si knižku. Ak sa im čítalo už pred týmto obdobím, knihy predstavujú pre nich niečo známe, niečo, načo majú pekné spomienky. Čítanie tu pomáha nezanedbateľným spôsobom rozvíjať slovnú zásobu. Podľa mnohých výskumov sa najviac nových slovíčok takto malé deti naučia práve vďaka ustavičnému opakovaniu pri každodennom čítaní. Deti v tejto etape všeobecne milujú, keď sa veci opakujú stále dookola. Aj keď sa to rodičom môže zdať kontraproduktívne, pretože nekonečné opakovanie znamená zároveň tiež menej rozmanitosti (v prípade čítania teda menej slov, ktoré môže dieťa pochytiť a osvojiť si ich). Batolatať pozorne vnímajú a prijímajú do seba všetko, čo počujú. Deti už sú schopné spracovať jednotlivé slovíčka alebo aj slovné spojenie veľmi rýchlo a veľmi efektívne. To znamená, že si ich budú skutočne dobre pamätať.

Leporelá s krátkymi obrázkovými príbehmi, riekanky, rýmovačky a krátke veršovanky aj detské pesničky využívajú tento princíp opakovania určitých slôh a prítlačlivých refrénov, ktoré majú za úlohu deti okamžite zaujať, čím im pomáhajú rýchlo sa učiť a lepšie si texty zapamätať. Samozrejme dieťa nebude doslovne chápať význam viet a zmysel príbehu, bude ale počúvať a vnímať blízkosť svojich najbližších a bude sa na tieto spoločné chvíle tešiť. Zmyslom pravidelného čítania nie je ale len učenie a rozvoj gramotnosti, aj keď ide samozrejme o dosť podstatný dôvod. Dôležitý je pocit istoty a sila rituálov.

Batolatať túžia po pozornosti a blízkosti svojich blízkych, poznajú a potrebujú ich hlas a mať ich „len pre seba.“ Zároveň v tomto veku potrebujú mať jasne daný režim, vyžadujú každodenné rituály, ktoré sú pre nich istotou a zaisťujú pocit bezpečia. Čítanie jednej a tej istej knižky znovu a znovu, do omrzenia pre rodiča, dokáže poskytnúť dieťaťu aspoň „istotu“ v zatiaľ pre neho nezrozumiteľnom fungovaní a kolobehu okolitého sveta, pevný bod, s ktorým môže počítať. Nekonečné čítanie jednej knižky stále dookola umožňuje dieťaťu cítiť sa po emocionálnej stránke dobre a bezpečne, vie, že má všetko pod kontrolou, predvída, čo sa stane, v príbehu aj v skutočnosti, počíta s tým, že čítanie je súčasťou jeho dňa. Je signálom k upokojeniu, prítulenie k mame alebo otcovi, pomaznanie, dáva pocit istoty a príjemného pohodlia. Batolatať nemajú radi zmeny, nechcú žiadne prekvapenia, ale svoje neochvejné istoty.

Ak rodičia zavedú spoločné čítanie napríklad ako súčasť večerného rituálu pred spaním, pomôžu dieťaťu prirodzene sa upokojiť a bude oveľa ľahšie zaspávať. Čítanie textu sledované dieťaťom v televízii alebo napríklad online na internete, teda to, že niekto číta deťom rozprávku na obrazovke a dieťa ju počúva, nemôže nahradiť čítanie spoločne s rodičom. Nejde totiž len o to, že dieťa informáciu prijme, ale veľmi dôležitá je interakcia. Tá v prípade obrazovky chýba.

Psychológovia, logopédi aj pedagógovia sa zhodujú v názore, že deti, ktorým rodičia od malička pravidelne čítali, začnú spravidla skôr hovoriť a vývoj reči je u nich lepší ako u ich rovesníkov. Majú širšiu slovnú zásobu a kultivovanejší spôsob vyjadrovania. Navyše, svojou trpezlivosťou a pravidelným čítaním rodičia môžu výrazne pomôcť aj dieťaťu, ktoré trpí niektorou z vrodených porúch učenia (dyslexia, dysgrafia a podobne). Tieto deti totiž spravidla nemajú do čítania veľmi chuť, sústredenie na písmenká im robí problémy a značne ich vyčerpáva. A je veľká škoda, aby si ku knižkám kvôli tomu vytvorili negatívny vzťah.

Na rodičoch potom je, aby ich vhodne motivovali k tomu, aby vnímali čítanie ako zábavnú formu trávenia voľného času, nie len nezábavnú drinu. Deti dnešnej doby majú viac možností zábavy a väčšina z týchto možností je menej „namáhavá“ ako čítanie. Pre deti je oveľa jednoduchšie pozerieť sa na nejaký príbeh na obrazovke, než aby si ho samé prečítali. Keď rodičia už od začiatku s deťmi veľa čítajú, knihy sa jednoducho stanú súčasťou každodenného života.

Cesta ku knihe a výchova dobrou knihou

Kniha je postupne hračkou, kamarátom, spoločníkom, médiom, pomôckou a sprostredkovateľom informácií. Tým všetkým sa kniha stane pre deti samozrejme len vtedy, ak to vídali u svojich rodičov. Deti robia to, čo odpozerajú od rodičov. Kniha má byť súčasťou rodiny. Rodič by mal bežne čítať aj svoje knihy so záujmom pred dieťaťom a ukázať tak, ako ľudia využívajú čítanie. So staršími deťmi sa rodič môže podeliť o svoje čitateľské zážitky. Odporúčať a ponúknuť im knihu, ktorá pre neho niečo znamenala v jeho detských rokoch. Dôležité je dať najavo, že čítanie je veľmi príjemná činnosť.

Tak ako každé dieťa má svoju najobľúbenejšiu hračku, rozprávku, sladkosť či kamaráta, malo by mať aj svoju najobľúbenejšiu knihu. Deti majú byť obklopené podnetmi a príležitosťami na čítanie. V detskej izbe nemá chýbať knižnica dieťaťa. Možnosť mať knihy neustále po ruke, triediť ich podľa farieb, veľkosti a názvov podnecuje vzťah a lásku ku knihám. Rodičia by mali dopriať svojim deťom bohatú zásobu krásnych voňavých pútavých kníh, ktoré budú môcť dookola listovať. Na čítanie a písanie by malo byť doma vyhradené zvláštne miesto. Dobře osvetlený kút zaplnený množstvom dobrých kníh. Dôležité je, aby na svoje knihy dočiahli vždy, keď budú potrebovať.

Hlasné čítanie môže byť činnosť, ktorá spája teenagerov s mladšími súrodencami. Starí rodičia, tety a strýkovia a ďalší príbuzní môžu čítať deťom, ak ich majú práve na starosti. Počúvaniu s porozumením predchádza čítaniu s porozumením. „*Deti vnímajú tón hlasu, emocionálne sfarbenie, ktoré príbehu poskytuje určitú dramatickosť. Čítanie deťom nahlas môže patriť medzi najprínosnejšie skúsenosti učenia sa doma, ktoré môžu deťom rodičia sprostredkovať. Prispieva k vývinu jazykových kompetencií, vrátane rozvoja slovnej zásoby, porozumenia príbehu, rozlišovania postáv podľa charakteru a pod.*“ (Kováčová, Valešová Malecová, 2018, str. 34)

Netreba zabúdať na pravidelné návštevy knižnice, kníhkupectiev, výstav kníh a knižných veľtrhov. Odporúča sa pravidelne navštevovať knižnicu. Získanie vlastného čitateľského preukazu do knižnice má byť sviatkom a významným dňom v živote rodiny a dieťaťa. Nehovoriac o tom, že na trhu je obrovské množstvo kníh a nie je samozrejme možné, aby rodičia kúpili každú jednu knihu, ktorá by podľa nich bola pre dieťa prospešná, zaujímavá, či inšpiratívna. Práve v knižnici si môže dieťa vybrať veľa kníh pri každej návšteve. Je príjemné nechať dieťa prezerať jednu knihu za druhou bez ohľadu na cenu knihy, keďže knihu si môže dieťa odniesť domov a po prečítaní vymeniť za inú, novú a neopozeranú. Preto je najvhodnejším spôsobom navštevovať s deťmi miestnu knižnicu.

Ak deťom rodičia postupne vysvetľujú svet okolo nich cez knihy a cez literatúru im sprostredkujú aj radosť a smútok, zvyknú si na to, že to rodičia im vysvetľujú svet. Potom v budúcnosti sa na nich budú obracať aj pri definícii omnoho ťažších slov, ako je sloboda, láska alebo priateľstvo, tolerancia a pod.

Každé dieťa sa zaujíma o niečo iné a rodičia musia zistiť, aký typ knihy je pre ich dieťa najzaujímavejší. Deti by mali zažiť, ako ich knihy môžu preniesť do iných svetov a ako s nimi môžu prežiť množstvo dobrodružstiev od pirátskych lodí po zámky a prinčezné. Ak sú deti schopné čítať a porozumieť textu, ktorý čítajú, ich život môže byť vďaka mnohým rôznym príbehom neporovnateľne bohatší a farebnejší. A čítanie okrem zábavy pomáha získavať a spracovávať informácie – čím sa život veľmi uľahčuje.

Pri výbere knihy treba vždy myslieť na jej vhodnosť podľa veku, požiadaviek a potrieb detí. „*Vplyv čítania je na detského čitateľa emocionálne silnejší v porovnaní s dospelým čitateľom.*“ (Kováčová, Valešová Malecová, 2018, str. 30) Deti sa dokážu veľmi rýchlo zžiť do jednotlivých postáv a precitovať ich radosť a smútky. Vždy je dôležitý príbeh a posolstvo, ktoré z neho vyplýva. Dobře vypracovaný dej, vhodne charakterizované postavy, prostredie a hlavné myšlienky. Knihy by mali pomáhať k celkovej kultivovanosti a rozvoju osobnosti detí. Kvalitná literatúra vedie k lepšiemu uvedomeniu a poznaniu odlišností a zhôd sveta a ľudí okolo. Toto poznanie a vcítenie zároveň vedie aj k tolerancii a hlbšiemu vnímaniu okolia. Nemenej dôležitý je aj význam sebapoznávania a pohľadu na seba aj z inej perspektívy. Knihy umožňujú prekročiť hranice každodennosti a cez fantastické svety vychovávať kreatívne a tvorivé bytosti.

Zoznam bibliografických odkazov:

KOVÁČOVÁ B., VALEŠOVÁ MALECOVÁ, B. *Biblioterapia v ranom a predškolskom veku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018

OBERT, V. *Cesty výchovy detského čitateľa*. 1. vyd. Bratislava: Mladé letá, 1986

SPITZER, M. *Digitálna demencia: Ako pripravujeme seba a naše deti o rozum*. 1. vyd. Bratislava: Citadella, 2018

Mgr. et Mgr. Iveta Hurná

iveta@hurny.sk

(Knižnica P.O.Hviezdoslava v Prešove)